

سۇئال

بىز مەكتەپتە جۈمە نامىزىنى چۈشلۈك تاماق ۋە دەم ئېلىش ۋاقتىدا يەنى ئادەتتە جۈمە ئوقۇيدىغان ۋاقتتىن بىر سائەت بۇرۇنراق ئوقۇشقا مەجبۇر بولۇپ قالسىمىز، ئوقۇغان نامىزىمىزنىڭ توغرا بولغانلىقى ياكى بولمىغانلىقى توغرىسىدا مۇسۇلمانلار ئارىسىدا كۆپ تالاش-تارتىش بولدى، بۇ ئىش بىزنىڭ مەكتەپتە ۋە مۇشۇ شەھەردىكى خىلى كۆپ مەكتەپلەردە غۇل-غۇلا پەيدا قىلدى، شۇنىڭدەك بىزنىڭ بەزى دوستلىرىمىزمۇ ئوقۇۋاتقان مەكتىپىدە مۇشۇنداق ئىشلارغا دۇچ كەلگەن، سىلەرنىڭ بۇ توغرىدا قۇرئان-ھەدىسنىڭ ھۆكۈمى بويىچە جاۋاب بېرىشىڭلارنى سورايمىز؟ ئاللاھ تائالا سىلەرگە ياخشىلىق ئاتا قىلسۇن.

تەپسىلىي جاۋاب

بارلىق گۈزەل مەدھىيىلەر ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى بولغان ئاللاھ تائالاغا خاستۇر. پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا، ئائىلە-تاۋابىئاتلىرى ۋە ساھابە كىراملىرىغا ئاللاھنىڭ رەھمەت سالاملىرى بولسۇن.

ھەنەپىيە، مالىكىيە ۋە شافىئىي مەزھەب قارىشىدىكى كۆپچىلىك ئالىملارنىڭ قارىشىدا جۈمە نامىزى كۈن ئىگىلىگەندىن كىيىن يەنى پىشىننىڭ دەسلەپكى ۋاقتىدا ئوقۇلىدۇ. [ئەلئۇم" ناملىق ئەسەر 1-توم 223-بەت. "ئەل مەجمۇئ" 4-توم 377-381-بەتلەر. "پىقھىي ئېنىسكلوپېدىيىسى" 27-توم 197-198].

ئۇلار بۇ قاراشلىرىغا سەلەمە ئىبنى ئەكۋەئ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: **بىز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن كۈن ئېگىلىگەندىن كىيىن جۈمە نامىزىنى ئوقۇپ، ساپە چۈشكەن جايلاردىن مېڭىپ ئۆيگە قايتىپ كېلەتتۇق.** [مۇسلىم رىۋايىتى 860- نومۇرلۇق ھەدىس].

ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: **پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام جۈمە نامىزىنى كۈن ئېگىلىگەندىن كىيىن ئوقۇيتتى.** [بۇخارى 904-ھەدىس].

ھەنبەلى قاراشتىكى ئالىملار جۈمە نامىزىنى كۈن ئېگىلىشتىن بۇرۇن ئوقۇسىمۇ دۇرۇس بولىدۇ دەپ، سەلەپ ئالىملىرىدىن، جۈمە نامىزىنى كۈن ئېگىلىشتىن بۇرۇن ئوقۇشنىڭ دۇرۇس ئىكەنلىكىنى ئىپادىلەيدىغان بەزى ھەدىس ۋە ئەسەرلەرنى كەلتۈرىدۇ. ئەبى جەئپەر ئەلباقىردىن نەقل قىلىنغان ھەدىستە، ئۇ كىشى جابىر ئىبنى ئابدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن: **پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام جۈمە نامىزىنى قايسى ۋاقىتتا ئوقۇيتتى؟ دەپ سورىغاندا، جابىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: بىز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن جۈمە**

نامىزىنى ئوقۇپ بولۇپ ئاندىن كۈن ئېگىلىگەن ۋاقىتتا تۈگىلەرنى ئوتلاققا قويۇۋېتىش ئۈچۈن باراتتۇق، دەپ جاۋاب بەرگەن. [مۇسلىم رىۋايىتى 858-ھەدىس].

بۇ ھەدىس پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ جۈمە نامىزىنى كۈن ئېگىلىشتىن بۇرۇن ئوقۇيدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

سەھل ئىبنى سەئد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن بايان قىلىنغان ھەدىستە، ئۇ كىشى: **بىز پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ دەۋرىدە جۈمە ئوقۇپ بولغاندىن كىيىن چۈشلۈك تاماق يەپ ئازراق ئارام ئالاتتۇق**، دەيدۇ. بۇخارى رىۋايىتى 939-ھەدىس. مۇسلىم رىۋايىتى 859-ھەدىس].

ئىمام شەۋكانىي رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: "بۇ ھەدىسمۇ كۈن ئېگىلىشتىن ئىلگىرى جۈمە نامىزى ئوقۇشنى دۇرۇس دېگەن كىشىلەرگە دەلىل بولىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن ئىمام ئەھمەد رەھىمەھۇللاھمۇ مۇشۇ قاراشتا بولغان.

بۇ ھەدىستىن دەلىل ئىلىشنىڭ يولى: چۈشلۈك تاماق بىلەن دەم ئېلىشنىڭ ۋاقتى كۈن ئېگىلىشتىن بۇرۇن بولىدۇ، ئىبنى قۇتەيبە رەھىمەھۇللاھنىڭ قارىشىدا: كۈن ئىگىلىگەندىن كىيىن يېگەن تاماق ۋە ئارام ئىلىش بۇنداق ئاتالمايدۇ دېيىلگەن.

ئىبنى ئەرەبىي رەھىمەھۇللاھ بۇ قاراشنى توغرا تاپمىدى ۋە جۈمە نامىزىنىڭ كۈن ئېگىلىشتىن ئىلگىرى ۋاجىپ بولمايدىغانلىقى توغرىسىدا ئىمام ئەھمەد رەھىمەھۇللاھنىڭ بۇ قارىشىنى رەت قىلىپ، باشقا ئالىملارنىڭ بىرلىكىنى بايان قىلدى. ئەمما ئىمام ئەھمەدنىڭ بۇ قارىشىنىڭ ئوخشىشى بىر قىسىم سەلەپ ئالىملىرىدىن ۋە باشقا ئالىملاردىن بايان قىلىنغان بۇنى ئىبنى قۇدامە رەھىمەھۇللاھ نەقلى قىلغان. "[نەيلۇل ئەۋتار" 3-توم 319-بەت].

ئىبنى ئەبى شەيبە ئۆزىنىڭ "ئەلمۇسەننىپ" ناملىق ئەسىرىدە (5140) بىلال ئەل ئەبەسىدىن نەقل قىلىنىشىچە: **ئەممار رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ كىشىلەرگە ئىمام بولۇپ جۈمە نامىزى ئوقۇغاندا، كىشىلەر ئىككى تەرەپ بولۇپ، بىر قىسمى كۈن ئېگىلىدى دېگەن يەنە بىر قىسمى بولسا، كۈن ئىگىلىمىدى دېگەن**. بۇ ئەسەرنى شەيخ ئەلبانى رەھىمەھۇللاھ "پايدىلىق جاۋاپلار" ناملىق ئەسىرىنىڭ 24-بېتىدە سەھىھ دەپ كەلتۈرگەن].

سەئۇدى ئەرەبىستان ئىلمى تەتقىقات دىنى پەتىۋا تەشۋىقات كومىتېتى ئالىملىرىدىن: زۆرۈرىيەت يۈزىسىدىن جۈمە نامىزىنى كۈن ئېگىلىشتىن بۇرۇن ئوقۇسا دۇرۇس بولامدۇ؟ بىز فرانسىيىدە خىزمەت قىلىمىز، جۈمە نامىزىنى كۈن ئېگىلىشتىن بىرەر سائەت بۇرۇن ئوقۇپ خىزمەتكە بارمىساق، جۈمە نامىزى ئوقۇش ئىمكانىيىتى بولمايدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن بىزنىڭ كۈن ئېگىلىشتىن بىرەر سائەت بۇرۇن ئوقۇغان جۈمە نامىزىمىز توغرا بولامدۇ؟ دەپ سورالغاندا، ئۇلار جاۋاب بېرىپ مۇنداق دېگەن: "جۈمە نامىزىنىڭ ئەۋۋەلقى ۋاقتىنى بەلگىلەش توغرىسىدا ئالىملار ئارىسىدا ئىختىلاپ بار، كۆپچىلىك پىقھى ئالىملار: جۈمە نامىزىنىڭ ئەۋۋەلقى ۋاقتى پېشىن نامىزىنىڭ ئەۋۋەلقى ۋاقتى بولۇپ بۇ ۋاقىت كۈننىڭ ئىگىلىشىدۇر، شۇنىڭ ئۈچۈن جۈمە نامىزىنى كۈن ئېگىلىشتىن مەيلى بىر سائەت بۇرۇن ئوقۇسۇن ياكى بەش مىنۇت بۇرۇن ئوقۇسۇن ئوخشاشلا دۇرۇس بولمايدۇ، بۇ توغرىدا

سەلەمە ئىبنى ئەكۋەئ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھەدىس بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: **بىز پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام بىلەن كۈن ئېگىلىگەندىن كىيىن جۈمە نامىزىنى ئوقۇپ، ساپە چۈشكەن جايلاردىن مېڭىپ ئۆيگە قايتىپ كېلەتتۇق.** [بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى].

ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: **پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام كۈن ئېگىلىگەن ۋاقىتتا جۈمە نامىزىنى ئوقۇيتتى.** [بۇخارى رىۋايىتى].

يەنە بىر بۆلەك ئالىملار: جۈمە نامىزىنى پېشىن ۋاقتىدىن بىر سائەت ياكى ئىككى سائەت بۇرۇن ئوقۇش توغرا بولمايدۇ، دەيدى.

ئىمام ئەھمەد ئىبنى ھەنبەل ۋە باشقا بىر قىسىم ئالىملار: جۈمە نامىزىنىڭ ئەۋۋەلقى ۋاقتى ھېيت نامىزىنىڭ ئەۋۋەلقى ۋاقتىدۇر، كۈن ئېگىلىگەندىن كېيىنكى ۋاقىت دېگەن جۈمە نامىزىغا بېرىش ۋاجىپ بولغان ۋاقتتۇر، ئۇلار كۈن ئېگىلىشتىن بۇرۇن جۈمە نامىزىنى ئوقۇشنىڭ دۇرۇس ئىكەنلىكىگە جابىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن بايان قىلىنغان بۇ ئەسەرنى دەلىل قىلدى: **بىز پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام بىلەن جۈمە نامىزىنى ئوقۇپ بولۇپ ئاندىن كۈن ئېگىلىگەن ۋاقىتتا تۈگىلەرنى ئوتلاققا قويۇۋېتىش ئۈچۈن باراتتۇق.** [مۇسلىم رىۋايىتى].

سەلەمە ئىبنى ئەكۋەئ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن بايان قىلىنغان ھەدىستە: **بىز پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام بىلەن كۈن ئېگىلىگەندىن كىيىن جۈمە نامىزىنى ئوقۇپ، ساپە چۈشكەن جايلاردىن مېڭىپ ئۆيگە قايتىپ كېلەتتۇق.** [ئەبۇ داۋۇد رىۋايىتى].

يۇقىرىدا بايان قىلىنغان ھەدىسلەرنىڭ ئارىسىنى بىرلەشتۈرگەندە: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ جۈمە نامىزىنى كۆپ ۋاقىتلاردا كۈن ئېگىلىگەندىن كىيىن، ئاز ۋاقىتلاردا كۈن ئېگىلىشكە يېقىن ۋاقىتتا ئوقۇغانلىقىنى چۈشۈنىۋالالايمىز.

يۇقىرىقى دەلىللەرگە ئاساسەن: ئىختىلاپتىن چېقىش ئۈچۈن پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ كۆپ ۋاقىتلاردا كۈن ئېگىلىگەندىن كېيىن جۈمە نامىزى ئوقۇغانلىقىغا ئاساسەن، جۈمە نامىزىنى كۈن ئېگىلىگەندىن كېيىن ئوقۇش ياخشى بولىدۇ، چۈنكى بۇمۇ ئالىملارنىڭ ئىجتىھادى بويىچە كەڭرىچىلىك بولغان مەسىلە بولۇپ، يۇقىرىقى سوئالدا بايان قىلىنغىنى بويىچە، ئۈزۈر بولۇپ قالسا، جۈمە نامىزىنى كۈن ئېگىلىشكە يېقىن ۋاقىتتا ئوقۇسا، ئوقۇغان نامىزى دۇرۇس بولىدۇ. [سەئۇدى ئەرەبىستان ئىلمى تەتقىقات دىنى پەتىۋا تەشۋىقات كومىتېتى 8-توم 216-217-بەت].

شەيخ ئىبنى باز رەھىمەھۇللاھىدىن: كۈن ئېگىلىشتىن بۇرۇن جۈمە نامىزى ئوقۇش دۇرۇس بولامدۇ؟ دەپ سورىغاندا، شەيخ جاۋاب بېرىپ مۇنداق دېگەن: "كۈن ئېگىلىشتىن بۇرۇن جۈمە نامىزى ئوقۇش دۇرۇس بولىدۇ، لېكىن ياخشىسى ئۆلىمالارنىڭ ئىختىلاپىدىن چېقىش ئۈچۈن كۈن ئېگىلىگەندىن كېيىن ئوقۇش كېرەك، چۈنكى كۆپچىلىك ئۆلىمالار: جۈمە نامىزىنى كۈن ئېگىلىگەندىن كىيىن ئوقۇش كېرەك دەيدۇ، بۇ كۆپچىلىك ئالىملارنىڭ قارىشىدۇر.

يەنە بىر قىسىم ئالىملار سەھىھ دەلىللەر بويىچە، جۈمە نامىزىنى كۈن ئېگىلىشتىن بىرەر سائەت بۇرۇن ئوقۇشمۇ دۇرۇس دەيدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن جۈمە نامىزىنى كۈن ئېگىلىشتىن بۇرۇنراق ئوقۇشمۇ دۇرۇس بولىدۇ، لېكىن بۇنى ئادەت قىلىۋالماستىن

ئۆلىمالارنىڭ ئىختىلاپىدىن چىقىش ۋە كۆپلىگەن سەھىھ ھەدىسلەرگە ئەمەل قىلىش، كۆپچىلىك كىشىلەرنىڭ جۈمە نامىزىغا ئۆلگۈرۈپ كىلىۋېلىشى، نامازنىڭ ھەممە جايدا بىر ۋاقىتتا ئوقۇلۇشى ئۈچۈن، كۈن ئىگىلىگەندىن كېيىن ئوقۇش ياخشى ۋە ئەزەلدۇر. ["بىن باز پەتۋالىرى" 12-توم 391-بەت].

بىر كىشى شەيخ ئىبنى ئۇسەيمىن رەھىمەھۇللاھدىن: بەزى ئىمام - خاتىپلار جۈمە كۈنىدە مەسچىتكە بۇرۇنراق كېلىپ، خۇتبە سۆزلەپ، كىيىن كۈن ئېگىلىشتىن بۇرۇن نامازنى باشلايدۇ، بۇنداق قىلسا توغرا بولامدۇ؟ دەپ سورىغاندا، شەيخ جاۋاب بېرىپ مۇنداق دەيدۇ: "بۇ مەسىلىدە يەنى جۈمە كۈنلۈكى كۈن ئېگىلىشتىن ئىلگىرى جۈمە نامىزىنى ئوقۇش ۋە خۇتبە باشلاش مەسىلىسىدە، ئۆلىمالارنىڭ ئارىسىدا ئىختىلاپ بار بولۇپ، بەزى ئۆلىمالار جۈمە نامىزىنى كۈن ئېگىلىشتىن بۇرۇن ئوقۇش دۇرۇس ئەمەس دەپ قارىسا، يەنە بەزى ئۆلىمالار جۈمە نامىزىنى كۈن ئېگىلىشتىن بىر سائەت ياكى يىرىم سائەت بۇرۇن ئوقۇسىمۇ دۇرۇس بولىدۇ دەپ قارايدۇ. لېكىن ياخشىسى كۈن ئىگىلىگەندىن كېيىن ئوقۇش كېرەك. ھەتتا جۈمە نامىزىنى بىرەر سائەت بۇرۇن ئوقۇشنى دۇرۇس بولىدۇ دېگەن ئالىملارمۇ كۈن ئىگىلىگەندىن كېيىن ئوقۇشنى تەكىتلەيدۇ.

جۈمە نامىزىنى كۈن ئېگىلىشتىن مەلۇم ۋاقىت بۇرۇن ئوقۇسا دۇرۇس بولىدۇ دېگەن ئالىملارنىڭ قارىشى بويىچە كۈن ئېگىلىشتىن بىر ئاز بۇرۇن ئوقۇسا دۇرۇس بولىدۇ. ["ئوچۇق سۆھبەت" (16/19)].

مۇشۇ قاراشلارغا ئاساسەن جۈمە نامىزىنى پېشىن نامىزى ئوقۇشتىن بىرەر سائەت بۇرۇن ئوقۇسا دۇرۇس بولىدۇ، ئېھتىيات يۈزىسىدىن بىرەر سائەت بۇرۇن ئوقۇسىمۇ ئۇنىڭدىن بەك بۇرۇن ئوقۇماسلىق كېرەك، مۇمكىن بولسا كۈن ئىگىلىگەندىن كېيىن ئوقۇسا ئەۋزەل ۋە ياخشى بولىدۇ".

ھەممىدىن توغرىنى بىلگۈچى ئاللاھ تائالادۇر.